

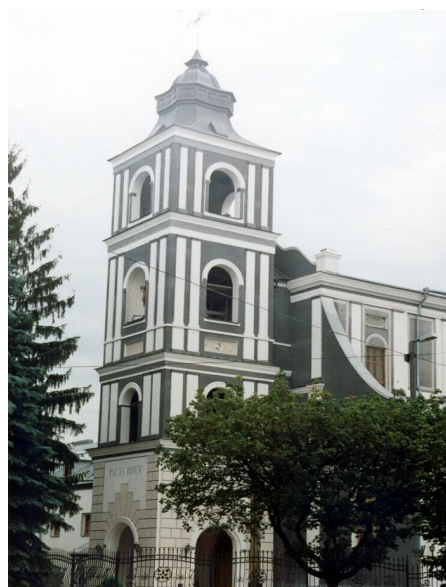
Збереження храмів України – як запорука її духовного відродження

На сучасному етапі розбудови незалежної України, впроцесі повільного та все ж неухильного відродження самобутності українського народу – надзвичайної актуальності набуває потреба відродження та ретельного збереження архітектурних пам'яток нації як зведеного власноруч її життєвого середовища, збереженого впродовж століть комплексу історичних символів. Особливо важливим на шляху до становлення європейської нації із розвинутою культурою – є збереження храмів як духовної першооснови українсько-господарства. Проголошена проблема захисту втіленої в архітектурі духовної спадщини українства жодним чином не є абстрактною думкою, мистецькою забаганкою даниною надуманій моді – будучи натомість продиктованою епохою необхідності. Так, в період посилення глобалізаційних процесів у світі, роль втіленої у величних спорудах духовно-культурної спадщини націй різко зростає: власноруч зведені монументальні творіння не лише стають свідченням колишньої чи сучасної величі народів, їх загальною відомою у світі «візитівкою», але й – зі збільшенням інформаційного навантаження при усуненні кордонів – одним із важливих маркерів національної ідентичності, що легітимізує посідання нацією власної землі. Саме тому архітектурні пам'ятки нації мають для неї наріжне значення.

Зазначена мета утвердження історизму нації насвоєї батьківщині та її позитивного іміджу в світі реалізується за посередкування іншої, практичної, ролі монументального мистецтва: в постіндустріальному світі інтенсивно зростає мобільність людства і здатність його представників до активних подорожей, закономірним результатом чого є постійне зростання популярності туризму. Приваблюючи туристів до власної держави, суспільство отримує матеріальний прибуток як запоруку економічного зростання і водночас зміцнює свій престиж, демонструючи захоплюючі творіння власних рук.

Переважна більшість народів досягають такогосприятливого результату одразу двома шляхами: відродженням і збереженням старовинних монументальних шедеврів – та реалізацією сміливих модерністських проєктів, символів сучасної доби. Хрестоматійним в цьому сенсі став приклад Ейфелевої вежі, збудованої наприкінці XIX століття як суто новаторський проєкт виклик архітектурній класиці. Споруду було кри-

тиковано багатьма парижанами, котрі вважали, що вона невиправдано домінує на історичним центром міста, а також видатними митцями тогочасної Франції, зокрема відомим письменником Гі де Мопассаном.

Та вже через декілька десятиліть вежа сама стала втіленням класики та беззаперечним символом Парижа. Вже зовсім нещодавно столиця Франції прославилася зведенням скляної піраміди при вході до Лувру, яка витримує наплив більш ніж семи із половиною мільйонів туристів на рік. Іншим характерним прикладом творчої думки є сучасна бразильська столиця.

Зокрема, створене протягом 1957 – 1960 рр. на території незаселеної савани, місто Бразилія вже в 1986 році було внесено ЮНЕСКО до переліку цінностей, які є надбанням всього людства. Як бачимо, до переліку зазначених надбань входять не лише стародавні споруди, але й сучасні архітектурного мистецтва. Україна, на жаль, не тільки не Європа, але і не Бразилія – у тому числі й щодо розробки та реалізації унікальних архітектурних проєктів, а також їх подальшої долі. Історія створених знич'я міст України вражає передусім залишеною людьми Прип'яттю та відомою депресивним Славутичем. Впродовж усього періоду незалежності невиправдано величезні кошти витрачалися передусім на зведення тривіальних споруд із мармуру, заліза та скла («найдорожчий у Європі вокзал» - і водночас нічим особливим не примітний), не надто якісних мостів (сумнозвісний «міст Кирпи»), банальних пам'ятників (монумент Незалежності, що набув популярності лише на хвилі подій Помаран-

чевої революції). Цей період ще відомий численними спробами звести «скляні піраміди», торговельні центри й багатоповерхові будинки в історичному центрі столиці та інших міст України. Зазначена ситуація лише погіршилась із настанням фінансово-економічної кризи, коли до браку оригінальних ідей додалася хронічна нестача коштів як на загальнодержавному рівні, так і щодо місцевих будівничих ініціатив. Будьмо реалістами: нині нам не звести ані нової столиці, ні українського аналогу Ейфелевої вежі – бо міст через Дніпро добудувати не можемо. Саме тому на сьогодні єдино реальним, а отже й найоптимальнішим для України є порятунок та кропітке відродження старовинних архітектурних пам'яток – просякнутих давниною перлин монументального мистецтва, залишених нам славетними пращурами. Такими перлинами є передусім старовинні будівлі й пам'ятники, фортеці, замки, а також твердині духовності нашого народу – церкви, монастирі, храми.

Збереження храмів та церков України потребує якнайбільше уваги та охоронних зусиль. Такий захист зумовлений надзвичайним важливою роллю храмів для збереження

духовності, традицій, історичної пам'яті й ідентичності народу, а ще – винятково сумною історичною долею, яка вирізняє храми з-поміж інших архітектурних пам'яток, традиційно більш захищених з низки причин. Зокрема, переважна більшість історичних будівель в містах вже введено до комерційного обігу, пристосовано до потреб інвесторів. Замки й фортеці України також перебувають у значно кращому становищі, аніж храми: часто ці замки будувалися як форпости іноземних загарбників, а тому не могли викликати на себе ненависть завойовників. До того ж важливим чинником їх порятунку стали порівняно незначна їх чисельність (в Україні на

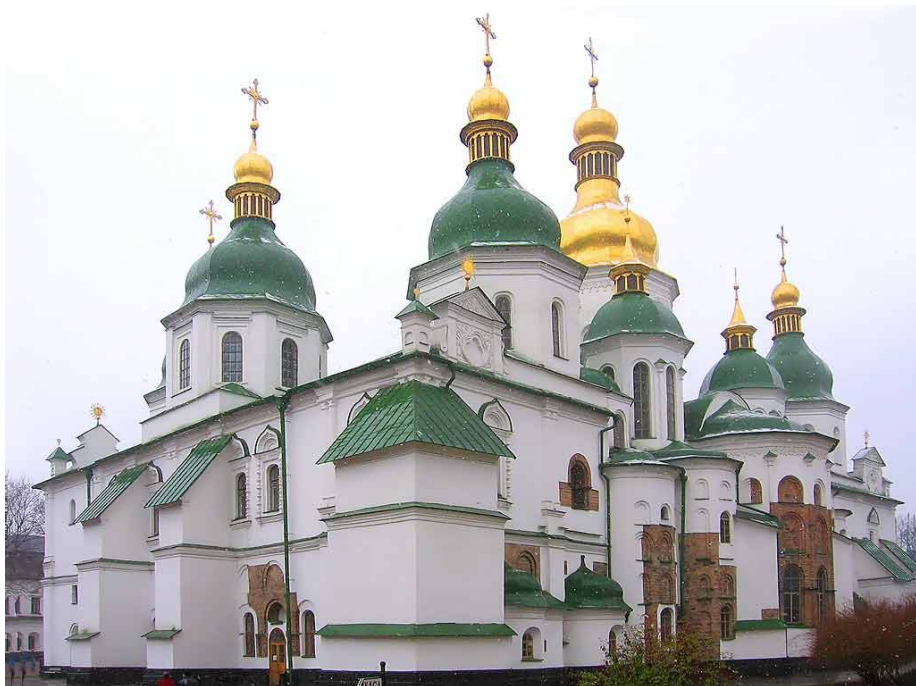
сьогодні за різними даними збереглося від 100 до 150 замків), а також територіальна локалізація на порівняно невеликій площі Західної України (так, лише на Тернопільщині розташовано третину українських замків) і Поділля. Вже в незалежній Україні неодноразово проводилися і набували суспільного розголосу кампанії із захисту, відродження українських замків, серед яких треба згадати концертний тур співаки Руслани з метою зібрання коштів на реставрацію замків наприкінці 1998 – в 1999 році, а також проголошення 2008 року Роком замків та палаців Західної України, з підписанням відповідної декларації представниками шести обласних рад регіону.

об'єктах (цвинтарі, фонтани, стіни і брами). Такі масштаби знищень не лише викривають жорстокість руйначів, а й засвідчують існування величезної кількості храмів в Україні, що безперечно ускладнює налагодження ефективного механізму їх збереження та захисту.

Дійсно, враховуючи традицію українців зводити в кожному селі власну церкву, можна лиш орієнтовно припустити чисельність і розмаїття храмів і церков по всій Україні, які мають неповторні особливості побудови й оздоблення залежно від регіону їх зведення: у Галичині й Закарпатті поширені дерев'яні церкви, а в Центральній Україні – муровані храми в стилі козацького бароко. Осередки духовності україн-

цього вони мають бути належним чином захищені й збережені від руйнування – що є обов'язковою вимогою ЮНЕСКО.

На сьогодні така вимога ЮНЕСКО є основною проблемою для України, оскільки навіть ті храми, що пережили всі буремні події ХХ століття й збереглися – навряд чи за сучасного ставлення до їх порятунку вражатимуть нащадків у майбутньому. Через природні умови, брак уваги, відсутність гідних умов з їх утримання, тривале використання не за призначенням, а також міжконфесійні конфлікти – храми часто перебувають дуже в занедбаному стані, руйнуються і нищаться й понині. Це стосується більшої релігійних споруд в усіх без винятку регіонах України. Так, на сьогодні на території Закарпатської області збереглося 118 дерев'яних церков, зведених протягом останніх п'яти століть. З них 48 зареєстровано в якості пам'яток архітектури. В той же час десятки дерев'яних храмів Закарпаття перебувають в жалюгідному стані та вимагають невідкладної реставрації. Ця ж проблема є актуальною для Львівщини: за інформацією першого заступника начальника ГУ МНС у Львівській області Івана Дідуха, впродовж 2000-х років було втрачено більше дерев'яних церков, ніж за весь радянський період. Для прикладу, за весь час тоталітарного режиму згоріло дві дерев'яні церкви, натомість у 2002 році – сім церков, у 2003 – дев'ять, 2004 року п'ять, 2005 року – три церкви і до літа 2006 року мало місце вже шість пожеж. Як бачимо, впродовж останніх років на Львівщині і Закарпатті згоріли десятки дерев'яних храмів, тож за темпами знищення культових споруд України зрівнялася із роз'ятреною християнсько-мусульманським релігійним конфліктом Нігерією лютого 2006 року, де було спалено 22 церкви. Окрім того, нині по всій Україні є безліч давніх і надзвичайно важливих для історичної пам'яті народу мурованих стародавніх храмів, збереження яких поставлено під загрозу та які потребують нагальної реконструкції. Характерний приклад: на сьогодні до ЮНЕСКО направлено іще дві заявки від Києва на включення в список світової культурної спадщини – щодо Кирилівської та Андріївської церков. При цьому реконструкція першої названої церкви порівняно нещодавно було завершено, а друга вже тривалий час перебуває в аварійному стані, очікуючи на реставрацію. З огляду на все це, справа збереження й відновлення релігійних пам'яток України є надзвичайно складною та вимагає максимальної концентрації уваги, зусиль всього українського суспільства: органів влади, меценатів, трудових

Принципово гіршими були історично та залишаються й досі умови збереження релігійних пам'яток українства: дерев'яних та кам'яних церков, соборів, монастирських комплексів – що зумовлювалось передусім їх значенням для народу, а також чисельністю і поширенням. Як відомо, традиційно храми будувалися на пожертви народу, законотворчо відображаючи культуру і традиції населення, були втіленням його духовності. Це чудово розуміли вороги, саме тому храми зазнавали найбільше руйнувань від всіх без винятку загарбників України: так, із 1918 по 1929 року в окупованій поляками Холмщині (площею 19 тис км²) із 416 церков було ліквідовано 331 церкву: було знищено 202 та перероблено на костели і школи – 129. Парадоксально, але саме в ці роки церкви масово знищувалися й у Радянській Україні: в самому лише Києві було знищено 22 дерев'яні і кам'яні церкви, 10 дзвіниць церков, соборів і монастирів, а також 14 інших історичних споруд при релігійних

ства, величні храми присутні в усіх регіонах нашої землі: в Західній (Собор Святого Юра у Львові) та Центральній (храми Києва, Чернігова) Україні, і навіть Донбасі (Свято-Успенська Святогірська Лавра у м. Слов'янськ, Церква Всіх святих в Артемівську). Саме тому на сьогодні найкращою можливістю для України забезпечити відродження власної духовності й етнокультурної ідентичності, а також зміцнити туристичний потенціал – може стати не зведення дорогих архітектурних абстракцій, але збереження давнини і культурної багатоманітності, втіленої в тисячах старовинних храмів та церков. Прикметно, що до згаданого переліку надбав людства ЮНЕСКО, де нині зафіксовано п'ять українських об'єктів, найпершими було внесено в 1990 р. саме старовинні релігійні комплекси України: Києво-Печерську лавру та Софійський собор. До переліку надбав людства в перспективі може потрапити багато інших релігійних пам'яток України, однак для

колективів, пересічних громадян. Разом із тим ані владні кола України, ні матеріально забезпечені особи – потенційні меценати – не поспішають рятувати маловідомі, тож не надто «респектабельні» храми, на яких не заробиш слави, популярності й політичного капіталу. Порятунком таких релігійних споруд, як і інших пам'яток української архітектури та мистецтва, віддано на вирішення місцевим органам влади, що дуже часто виявляється неефективним. Так, культурні діячі Закарпаття й журналісти, об'єднані в громадські організації «Культурне братство», «Нова форма», а також викладачі Ужгородського коледжу мистецтв, заявляють: розпочата свого часу обласною владою акція «Врятуємо дерев'яні храми Закарпаття» звелася до звичайних концертів і не забезпечила навіть елементарного захисту святині краю від руйнувань. Натомість від середини 90-х років в Україні склалася та є актуальною

й досі парадоксальна ситуація, коли на «відновлення», а по суті, новітнє будівництво цілковито знищених включно з фундаментом храмів, відсутніх на картах міст впродовж багатьох років, – витрачаються величезні державні кошти та пожертвування поодиноких приватних осіб, в той час як вцілілі дійсно старовинні храми, збудовані зі старовинних матеріалів й за відповідними технологіями, просякнуті духом давнини – продовжують руйнуватися і надалі, адже вони не становлять собою потенційного об'єкту для відмивання грошей. Зазначена тенденція є характерною не лише для органів влади (державних структур чи місцевого самоврядування) та меценатів, але й навіть для релігійних організацій, у віданні яких зазначені старовинні храми перебувають. Багато-які релігійні

організації готові витратити кошти на створення «макетів» давно зруйнованих пам'яток чи ж навіть нових модерністських культових споруд сумнівної архітектурної цінності, аніж на підтримку вже існуючого архітектурного спадку у їх віданні.

Зазначеної непродуманості вітчизняної політики захисту релігійних пам'яток з боку владно-політичної верхівки та фінансової еліти є безліч прикладів, тож достатньо навести лиш деякі із найсвіжіших та найбільш промовистих із них. Так, керівництво Української Православної Церкви попри наявність у неї проблем з належним збереженням зазначеного до ЮНЕСКО та підтримуваного за державні кошти лаврського архітектурно-релігійного комплексу – прийняло рішення звести у Києві кафедральний собор, що має стати найвищим у Європі православним храмом. Мер Києва негайно ж заявив про своє бажання в готовність пожертвувати на зазначене будівництво 5 кілограмів золота Звісно, мер, як і кожна людина, здатен розпоряджатися чесно заробленими власними грошима на свій розсуд, однак саме подібна ситуація демонструє проблему старовинних храмів. Так, за нещодавно оприлюдненою інформацією начальника Головного управління охорони культурної КМДА (яку очолює мер міста), на реставрацію та ремонт Софійського собору в Києві необхідно 3,5 млн. гривень. Зазначені кошти мали б надходити із державного бюджету України, однак в умовах фінансово-економічної кризи необхідні ресурси так і не виділено. Спробуймо ж тепер оцінити пожертву Леоніда Черновецького: з урахуванням того, що станом на червень 2009 року один грам золота оцінювався українськими банками в середньому в 333 грн., мерського подарунку вистачило б трохи менше ніж на половину вартості реконструкції собору Святої Софії. При цьому масштаби обох проєктів все ж є неспівмірними: УПЦ планує звести найвищий собор, однак він ніколи не зрівняється за значенням із пам'ятником загальнодержавного значення. В даному контексті доцільно навести й інший, вдаліший приклад: на реставрацію збудованої в 1139 році Кирилівської церкви у Києві, однієї з найдавніших і найвідоміших святинь України, було витрачено усього лише в 1 мільйон 200 тисяч гривень, що відчутно менше вартості пожертвованого мером золота на новітню споруду вузько конфесійного значення.

Проблема своєчасного залучення та раціонального використання бюджетних та спонсорських коштів на реставрацію перлин української духовності є дуже драматичною ще й тому, що часто збереження унікаль-

ної пам'ятки архітектури потребує не мільйонів, а всього лише декількох тисяч або навіть сотень гривень. Відсутність цих незначних коштів є особливо сумним і промовистим прикладом нехтування духовними скарбами українця. Так, ще наприкінці 2007 року в Чернігові залишалася актуальною проблема негайного порятунку трохсотлітнього дуба, який своїм корінням підтримує купол найвищої у Європі підземної церкви святого Феодосія. Зрубати дерево не є можливим, оскільки Чернігівські печери Святого Антонія – а це чотири мурованих підземних храми – без нього можуть завалитися. При цьому підземна церква Феодосія є пам'яткою не лише української архітектури, а ще й акустичного мистецтва. Вона є найвищою з усіх підземних церков Європи, досягаючи майже 9 метрів заввишки. Тут знову напрошується аналогія із модерністською бразильською столицею, в якій на початку 60-х років було збудовано підземний модерністський кафедральний собор із білим бетонно-скляним куполом на поверхні. Як бачимо, ще будучи державою «третього світу», Бразилія витратила мільйони доларів на спорудження унікальної культової

споруди. Українці ж вже майже тисячоліття мають такий храм, але не поспішають витратити кількасот гривень на його порятунок.

Зазначені помилки у сфері охорони релігійних пам'яток України засвідчують перебування нашого суспільства у стані соціальної, духовно-світоглядної кризи, адже ані наділені владним впливом посадовці, ні окремі меценати й так само ні представники релігійних конфесій України – не здатні в більшості випадків правильно визначити пріоритети щодо правильного і

найбільш ефективного спрямування матеріальних коштів, а також організаційних та інформаційних ресурсів. Тому нагальною потребою порятунку старовинних храмів і церков України є зосередження уваги на даній проблемі з боку політично незаангажованої і матеріально незалежної та водночас належним чином організованої громадської організації, яка взяла б на себе роль координатора зусиль владних структур, меценатів та широкого загалу суспільства і при цьому сприяла б залученню всіх нових коштів, спрямовуючи їх на порятунок тих чи інших храмів.

Саме тому, розуміючи дійсний стан речей щодо байдужості посадовців

та столичного бомонду, їх дії на благо власних інтересів та піару замість реальних справ, за справу порятунку церков і храмів України береться недержавна громадська організація «Департамент міжнародного Центру впровадження програм ЮНЕСКО в галузі міжнародних зв'язків та розвитку новітніх технологій», що об'єднала свідомих, амбітних, інтелектуально розвинених і творчих людей, небайдужих до потреб та інтересів рідної землі. Зазначений Департамент ЮНЕСКО здійснює поширення й популяризацію передових ідей світового співтовариства щодо розвитку освіти, культури, науки, мистецтва, забезпечення охорони здоров'я та екології в Україні. У спектрі уваги організації – й підтримка програм духовного, національного і культурного відродження. Як складова зазначеної тематичної спрямованості, одним із наріжних напрямів діяльності організації в Україні визначено організаційно-просвітницьку діяльність зі здійснення комплексу заходів щодо збереження та відродження старовинних храмів як пам'яток української релігійної архі-

тектури. Організація буде шукати такі об'єкти по всій Україні, складати реєстри тих храмів, які потребують реставрації, формуватиме програми заходів їх збереження, а також проводитиме інформаційно-просвітницькі кампанії із залучення уваги громадськості до відродження українських релігійних пам'яток. Організація цілком орієнтована на співпрацю з державними структурами, іншими організаціями та приватними особами задля їх реставрації. Департамент ЮНЕСКО не є державною організацією, тож шукатиме кошти незалежно до «розпіареності» храму, але суто з огляду на об'єктивно визначну його духовно-історичну цінність. Нині Департаментом розробляється інформаційний ресурс, але вже є повна готовність сприяти захисту осердя духовності українського народу – його церков і храмів!

Автор статті: Олексій Курінний
Член Департаменту Міжнародного Центру впровадження Програм Юнеско в галузях міжнародних зв'язків та розвитку новітніх технологій

КОНГРЕСС «ИММИГРАНТЫ В СТОЛИЦЕ ИТАЛИИ - РИМЕ»

пройдет 8 октября, в пятницу, с 15-30 до 20-00 в Капитолии, в церемониальном зале «Протомотека». В программе конгресса – выступление мэра города Рима Джанни Алеманно, сенатора Мауро Кутруфо, президента комиссии «Рим -столица Италии» Франческо Смедиле, президентов политических партий, иностранных Советников мэрии города Рима.

Запланировано присутствие представителей дипломатических корпусов стран разных континентов, религиозных конфессий, общественных ассоциаций, профсоюзов, журналистов телевидения и интернациональной прессы.

От Вашего участия будет зависеть проектирование и результаты принятия Программы интеграции иммигрантов, проживающих в городе Риме.

Конгресс завершится фуршетом.

Вход только по приглашениям и предварительной записи по телефону:

3270488223, 06 671072832.

ФЕСТИВАЛЬ ТАНЦЕВ НАРОДОВ МИРА

Советник стран Восточной Европы мэрии Рима Татьяна Кузык с Центром Русской Культуры и Центральным Координационным Советом украинских организаций в Италии приглашает принять участие в открытии Фестиваля танцев, которое состоится 9 октября, в субботу, в 17 часов в театре Эмоционе, пароккии С.Гаспаре Буфало, улица Тор Калдара 23, метро линия А, остановка Арко ди Травертино (Teatro Emozioni, presso la Parrocchia S.Gaspare del Bufalo, in via di Tor Caldara 23, metro A, fermata Arca di Travertino).

В основе программы выступление известной днепропетровской танцевальной молодежной группы «Орленок».

А так же в программу фестиваля включено награждение лучшего учителя, ученика и самого активного родителя Воскресных и Субботних школ для иммигрантов разных стран мира.

Фестиваль завершится фуршетом из итальянских и традиционных блюд разных стран.

Предлагаем провести с нами вместе приятный вечер, пообщаться с друзьями и земляками, и завести новые полезные знакомства.

Вход только по приглашениям и по предварительной записи по телефону:

3270488223 - 06 671072832